

ЖУЛИНСЬКИЙ
Микола Григорович —
академік НАН України,
директор Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка НАН України

РОЛЬ УЧЕНИХ У ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ

Вельмишановне наукове товариство!

Доцільно особливо наголосити на тому, що вчені Національної академії наук України відіграли важливу роль у суспільно-політичному житті і в державотворчих процесах кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст. Вважаю, що нам необхідно здійснити спеціальне дослідження участі нашої Академії в процесах перебудови, у неформальних громадських об'єднаннях, які активно створювалися в той час. Так, в Україні тоді з'явилися молодіжне громадське об'єднання «Громада», постав українознавчий клуб «Спадщина», Народна спілка сприяння перебудові, Товариство української мови, «Меморіал», «Зелений світ» та багато інших організацій.

Пригадую, як восени 1988 р. мене покликав на розмову Іван Драч, який сьогодні присутній у цій залі, і ми зустрілися біля пам'ятника Тарасові Шевченку. Був пізній вечір, накрапав дощик, Іван Федорович говорив про необхідність створення потужного громадського об'єднання. Він тоді очолював Київську письменницьку організацію і говорив, що українські письменники готові до активної громадської діяльності задля утвердження гласності й демократії в Україні. Він висловив сподівання, що цю його ініціативу підтримають науковці Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР, але, наголосив, нам необхідно долучити до цього процесу робітників «Арсеналу». В Україні знали, як активно починають діяти народні рухи в Прибалтиці, яке ініціативне робітництво Польщі. Тому закономірно, що в Україні творча і наукова інтелігенція, ясна річ, правозахисники були готові до того, щоб створити Народний Рух за перебудову.

Безсумнівно, що саме київські письменники та науковці Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка були ініціаторами створення Народного Руху, його ініціативним ядром. До речі, не лише вчені-літературознавці долучилися до цього процесу, а й

Виступ М.Г. Жулинського

ряд учених-суспільствознавців почали працювати над підготовкою програмних документів майбутнього Народного Руху за перебудову. До ініціативних груп входили науковці різних академічних установ, зокрема інститутів ботаніки, ядерних досліджень, математики, теоретичної фізики, біохімії, фізіології, Головної астрономічної обсерваторії тощо.

Слід наголосити, що на підтримку Руху подали свій голос академіки М. Амосов, О. Гончар, Ю. Березанський, А. Скороход, ряд економістів і юристів, математиків і фізиків, філософів і правознавців. Згадую збори колективу Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка 30 січня 1989 р., на яких учені одногосно підтримали створення Народного Руху України і вже на другий день, 31 січня, повноважна делегація від Інституту літератури взяла участь у загальних зборах Київської письменницької організації. Близько 500 учасників цих зборів

ухвалили проект програми Народного Руху України за перебудову та проект відозви до всіх громадян УРСР. Було прийнято рішення, що ці документи будуть опубліковані в «Літературній Україні» з метою широкого громадського обговорення.

На нашій сесії присутній академік НАН України Віталій Дончик, який у ті часи очолював ініціативну групу з підготовки програми Народного Руху України. До цієї роботи Віталій Григорович залучив науковців Інституту літератури В'ячеслава Брюховецького, Івана Дзюбу, Володимира Мельника, Юрія Цекова, письменників Дмитра Павличка, Юрія Мушкетика, Станіслава Тельнюка, Віктора Терена, Петра Осадчука, професора Василя Яременка, доктора економічних наук Веніаміна Сікору та ін. Ну і, звісно, — Іван Драч. До речі, проекти програми та відозви підтримали партійна організація Інституту літератури і партком

Спілки письменників України, який очолював тоді Борис Олійник.

У березні 1989 р. було створено Київську координаційну раду НРУ за перебудову, головою якої було обрано доктора філософських наук Мирослава Поповича. Не буду зупинятися на тих публічних дискусіях, які вів присутній тут Леонід Кравчук — його опонентами виступали і Мирослав Попович, й Іван Драч, і В'ячеслав Брюховецький... Активно обговорювали програму Народного Руху України, яка, наголошую, була опублікована лише в газеті «Літературна Україна». Інші ж газети, передусім партійні, такі як «Прапор комунізму», «Робітнича газета», повели нищівну боротьбу з цією Програмою, проте вони її не публікували і не вельми щедро цитували. Зате багатотисячними тиражами поширювалася облудна інформація про намагання творців НРУ «запровадити примусову українізацію», «заборонити російську мову», «захопити владу в Україні» і таке інше. На жаль, деякі вчені з нашої Академії також подали голос проти Руху, але вже в багатьох академічних інститутах почали з'являтися громадські осередки підтримки Народного Руху України за перебудову.

Чого домагалися ініціатори створення цього неформального об'єднання? Передовсім докорінної перебудови українського суспільства, його демократизації, повної гласності й усебічного національного відродження. Народний Рух України у своїй програмі звертався до всіх етносів, які проживають в Україні, із закликком

об'єднати зусилля заради здійснення перебудови нашого суспільства і забезпечення розвитку не лише економіки, а й науки, культури, української мови, охорони здоров'я, спорту.

Отже, як засвідчили III збори Народного Руху України за перебудову 1992 р., саме НРУ разом із «Просвітою», «Меморіалом», «Зеленим світом» найбільше зробили для того, щоб зруйнувати тоталітарну політичну систему, здійснити національно-культурне відродження і домогтися державної незалежності України.

Значущу роль у цих процесах відіграли вчені Академії, і прикро, що тепер у незалежній Україні спостерігається така не надто прихильна увага нинішньої влади до науки загалом і до Національної академії наук зокрема. Нам приємно, що три Президенти України — Леонід, Кравчук, Леонід Кучма, Віктор Ющенко — присутні сьогодні на цій ювілейній сесії загальних зборів, присвяченій 25-річчю незалежності України. Це свідчить про особливу повагу з їхнього боку до вчених. До того ж маю всі підстави наголосити, оскільки я свого часу працював у командах кожного з присутніх тут Президентів України, що жоден з них, до їх честі, не «зазіхав» на Національну академію наук України. Сподіваємося, що вельмишановні Леонід Макарович, Леонід Данилович, Віктор Андрійович будуть підтримувати вітчизняну науку, яка гідно і ефективно сприяє утвердженню і зміцненню незалежної України.

Слава Україні!